

Погорецький М. М.,

доцент кафедри кримінального
права і кримінології Національної
академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук,
старший дослідник

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКІ ВИКЛИКИ

Національна безпека є ключовою основою існування будь-якої держави, адже її забезпечення гарантує збереження суверенітету, територіальної цілісності, політичної та економічної стабільності, а також прав і свобод громадян. Злочини проти основ національної безпеки, зокрема посягання на територіальну цілісність, державний суверенітет, конституційний лад чи обороноздатність, мають особливий характер, адже підривають засади існування держави та ставлять під загрозу її майбутнє. Їх класифікація та систематизація дозволяє не лише зрозуміти структуру цих злочинів, але й ефективніше здійснювати запобігання, виявлення і розслідування.

Україна перебуває в умовах одночасного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Основною зовнішньою загрозою залишається військова агресія росії, що супроводжується анексією територій, інформаційною війною, економічним тиском і гуманітарною кризою. До гібридних загроз належать кібератаки, пропаганда, підтримка проросійських сил та втручання у внутрішню політику.

Серед внутрішніх викликів – корупція, слабкість державних інституцій, діяльність терористичних і колабораціоністських угруповань, а також соціальна нерівність, регіональні та мовні конфлікти. Економічна нестабільність, залежність від енергоносіїв та бюджетний дефіцит посилюють уразливість держави.

Забезпечення національної безпеки має супроводжуватись дотриманням прав людини. Європейський досвід, зокрема рішення ЄСПЛ у справі «Клас та інші проти Німеччини», підкреслює необхідність правових гарантій при обмеженні прав

громадян [1]. Україні варто зміцнювати парламентський і судовий контроль за діяльністю силових структур.

Подолання загроз потребує скоординованих дій на законодавчому, правоохоронному, економічному та інформаційному рівнях, із одночасним дотриманням стандартів прав людини.

Аналіз зарубіжних джерел демонструє кілька підходів до визначення поняття національної безпеки, які відображають різноманіття поглядів на сутність цього явища. Один із підходів акцентує увагу на тому, що національна безпека насамперед полягає у захисті територіальної цілісності та суверенітету держави. У цьому випадку національна безпека ототожнюється з безпекою держави як інституції, яка забезпечує збереження своїх кордонів, політичної незалежності та здатності захищати свої інтереси на міжнародній арені [2, с. 47]. Цей підхід підкреслює важливість протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам, таким як військова агресія, тероризм чи підривна діяльність.

Аналіз наукових праць українських дослідників демонструє, що єдиного підходу до визначення поняття «національна безпека» поки не сформовано остаточно. У різних роботах це поняття трактується як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави та докільця у ключових сферах життєдіяльності. Такий стан передбачає ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє забезпечити стабільний, безперервний розвиток України. Національна безпека охоплює широке коло питань, пов'язаних із соціальною, економічною, політичною, інформаційною та екологічною стабільністю, сприяючи збереженню життєздатності держави й суспільства навіть в умовах сучасних викликів [3, с. 260].

Порівняльно-правовий аналіз є невід'ємною складовою дослідження злочинів проти основ національної безпеки. Законодавства США, Німеччини, Великої Британії та скандинавських країн мають багаторічний досвід формування системи правового захисту державної безпеки, що може стати корисним для вдосконалення українського кримінального законодавства.

Законодавство США класифікує злочини проти державної безпеки як зраду (стаття III Конституції), шпигунство (Espionage Act 1917), саботаж та тероризм (зокрема, USA PATRIOT Act). Воно передбачає суворе покарання за дії, що загрожують національній безпеці, зокрема розголошення секретної інформації, шкоду критичній інфраструктурі та підтримку терористичних організацій. Такий підхід дозволяє ефективно захищати територіальну, інформаційну та економічну безпеку держави [4, 5].

У Великій Британії злочини проти державної безпеки регулюються законами про зраду (Treason Act 1351), шпигунство (Official Secrets Act 1989) та тероризм (Terrorism Act 2000). Законодавство передбачає кримінальну відповідальність за змови проти Корони, розголошення секретної інформації та насильницькі дії з політичною метою. Британський підхід базується на захисті «життєво важливих інтересів держави» та передбачає превентивні заходи для запобігання загрозам [6, 7].

Законодавство скандинавських країн, таких як Швеція, Норвегія та Данія, охоплює злочини проти державної безпеки, зокрема зраду, шпигунство та тероризм, з урахуванням їхніх демократичних традицій і міжнародних зобов'язань. У Швеції захист національної безпеки регулюється Swedish Penal Code, що включає норми про державну зраду та шпигунство, особливо у розділах, які стосуються розголошення секретної інформації та співпраці з ворожими державами. Норвегія, відповідно до General Civil Penal Code, визначає відповідальність за шпигунство, саботаж і підтримку терористичних організацій. У Данії Danish Penal Code передбачає санкції за дії, спрямовані на підрив конституційного ладу, або насильницькі дії, що загрожують національній безпеці [8–10].

Скандинавський підхід акцентує увагу на забезпеченні балансу між безпекою держави та захистом прав людини, підкріплюючи це ефективними механізмами міжнародної співпраці та контролю. Особливий акцент робиться на запобіганні кіберзлочинам і боротьбі з новітніми формами терористичної активності.

Досвід демократичних країн демонструє, що заходи безпеки мають супроводжуватися механізмами правового контролю. Наприклад, у Великій Британії існує Інформаційний комісар, який контролює діяльність спецслужб у сфері масового спостереження. В США діє спеціальний Суд з нагляду за зовнішньою розвідкою (FISC), який перевіряє запити спецслужб на перехоплення комунікацій громадян. Запровадження подібних механізмів в Україні дозволило б забезпечити баланс між правами людини та національною безпекою, що є ключовим стандартом демократичних держав.

Ефективна класифікація злочинів проти національної безпеки має враховувати кілька ключових аспектів. Насамперед, важливим є поділ за об'єктом посягання – політична, економічна та інформаційна сфери – що дозволяє чітко окреслити суспільні відносини, які підлягають кримінально-правовій охороні. Водночас сучасні виклики, як-от кіберзлочинність і фінансування тероризму, потребують урахування нових форм злочинної діяльності у кримінальному законодавстві. Також необхідним є розмежування складів злочинів за ступенем суспільної небезпеки, що сприяє ефективнішому попередженню й розслідуванню.

Класифікація має важливе практичне й теоретичне значення. Вона дозволяє правоохоронним органам ефективніше організувати роботу із запобігання, виявлення та розслідування злочинів, формує у фахівців розуміння зв'язків між видами злочинів, їхньої динаміки та способів учинення. Це особливо актуально в умовах постійної трансформації кримінального середовища.

Крім того, чітка класифікація є основою для розробки навчальних програм, методичних матеріалів та підвищення кваліфікації кадрів у сфері безпеки, посилюючи аналітичний компонент діяльності оперативних і слідчих підрозділів.

У процесі правової інтеграції України до міжнародної безпекової системи, значення класифікації зростає. Досвід США, Великої Британії та країн Скандинавії демонструє ефективність поділу злочинів за об'єктами посягання, ступенем суспільної небезпеки або формами співучасті. Використання таких підходів

дозволяє адаптувати українське законодавство до міжнародних викликів, уніфікувати правозастосування та забезпечити ефективну взаємодію з іноземними партнерами у сфері безпеки, зокрема у справах, пов'язаних із транснаціональною злочинністю, тероризмом та державними зрадами.

Список використаних джерел

1. Klass and Others v. Germany, no. 5029/71, judgment of 6 September 1978. European Court of Human Rights. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510>
2. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2008. 496 с.
3. Актуальні проблеми створення системи оцінки зовнішніх і внутрішніх загроз : науково-інформаційний збірник / ред. В. П. Горбулін. Київ : Євроатлантикінформ, 2005. 344 с. (Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України ; вип. 20).
4. Espionage Act, 1917. <https://www.archives.gov>
5. U. S. Code, Title 18. Crimes and Criminal Procedure. <https://uscode.house.gov>
6. Official Secrets Act, 1989. <https://www.legislation.gov.uk>
7. Terrorism Act, 2000. <https://www.legislation.gov.uk>
8. Swedish Penal Code, 2021. <https://www.riksdagen.se>
9. Norwegian General Civil Penal Code, 2005. <https://lovdata.no>
10. Danish Penal Code, 2021. <https://www.retsinformation.dk>